

Senosios Kretingos parapijos kapinės Autorius: Julius Kanarskas

Svarbus Kretingos praeities pažinimo šaltinis – beveik miesto centre, netoli Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos vienuolyno ir Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios esančios senosios parapijos kapinės. Jos tarsi knyga, kurią sklaidydamas gali rasti daug vertingų mūsų istorijos ir kultūros žinių.

Kapinės nėra pačios seniausios Kretingoje – pradėjo veikti tik XIX amžiaus pradžioje. Iki tol kretingiškiečiai savo artimuosius laidojo priešingame Akmenos krante, senosiose Kretingos kaimo kapinėse, kurių išlikusioje, Maro kapeliais vadinamoje dalyje ir šiandien tebestovi koplytėlė su ornamentuotu kryželiu ir Švč. Mergelės Marijos skulptūra. Be to, pastačius vienuolyno bažnyčią, 1619 metais jos šventoriuje buvo pašventintos bažnytinės kapinės.

1795 metais valdžiai uždraudus laidoti kaimų bei bažnytinėse kapinėse ir paliepus atokiau nuo bažnytkaimių ir miestelių įsirengti parapijos kapines, bernardinai nederbamoje vienuolyno žemėje ties Akmenos ir Pastauninko santaka atidarė naujas – parapijos kapines. Kapinės yra aukštumoje, kurios vakarinę papėdę skalauja Akmena, pietinis šlaitas leidžiasi į santakos su Pastauninku slėnį, šiaurėje riboja gili dauba, o rytuose – Vilniaus gatvė, kuria ėjo senasis kelias iš miesto ir bažnyčios į dvarą, Darbėnus ir Salantus.

Nuo XIX amžiaus pradžios kapines juosia akmenų mūro tvora, kuri paskutinį kartą rekonstruota

1990 metais. Nuo gatvės pusės tarp tinko mūro kolonų joje įtaisyti kaltiniai geležiniai vartai ir dveji varteliai. Nuo jų atokiau yra dar vieni, naujai įrengti vartai įvažiavimui.

Abipus pagrindinių vartų nuo seno stovėjo po medinę baublinio tipo koplytėlę su ornamentuotais kaltiniais kryželiais ir medinėmis, polichromuotomis ir paaukuotomis liaudies meistrų darbo Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Jono Krikštytojo skulptūromis. Šiandien į kairę nuo pagrindinių vartų ant tvoros stovi Šv. Jurgio, o į dešinę – Pietos skulptūra, kurias išdrožė ir buvusių koplytėlių vietoje pastatė tautodailininkas Raimundas Puškorius.

Vienuolyno ir bažnyčios vizitacijos aktai bei 1854 metų Kretingos miestelio sklypų planas liudija,

kad katalikai ilgą laiką naudojami tik pietine kapinių dalimi. Tai taip pat patvirtina šioje kapinių vietoje esanti koplyčia bei susitelkę seniausi memorialiniai paminklai – antkapiai, kryžiai.

Nuo XIX amžiaus pradžios vizitacijos aktuose minima kapinėse stovėjusi nedidelė medinė koplyčia su Švč. Mergelės Marijos skulptūra. Jos vietoje apie 1831-1839 metus pastatyta akmenų mūro koplyčia, į kurią buvo perkelta medinė Švč. Mergelės Marijos skulptūra, įrengtas medinis Nukryžiuotojo altorius ir vargonėliai. 1857 metais koplyčioje pastatytas Šv. Jurgio altorius, perkeltas iš bažnytinėse kapinių senosios Šv. Jurgio koplyčios. Nuo tada parapijos kapinių koplyčiai suteiktas Šv. Jurgio titulas. Čia šarvojo mirusiuosius, laikė už juos mišias. 1941 metais sudegus bažnyčiai, kelis mėnesius koplyčioje vyko pamaldos.

1944 metų spalio 10 dieną Kretingą apšaudžiusi toliašaudė sovietų armijos artilerija koplyčią apgriovė, o griuvėsiai ilgus metus riogsojo neliečiami. Tik statinį gražinus religinei bendruomenei, jos vadovo Stanislovo Rumeikos rūpesčiu koplyčia pagal architekto Edmundo Giedrimo parengtą projektą 1989-1990 metais atstatyta ir naudojama mirusiųjų šarvojimui.

XIX amžiuje mirusieji laidoti abipus tako, vedančio nuo pagrindinių vartų link Šv. Jurgio koplyčios: pietinėje pusėje vienuoliai, šiaurinėje – pasauliečiai. Garbingiausiems kapo vietą parinkdavo prie pat tako. Senosiose kapinėse labiausiai lankomas ir gerbiamas, net sunkiausiais sovietų okupacijos metais nebuvo pamirštas garsaus pamokslininko, botaniko floristo, liaudies gydytojo pranciškono tėvo Ambrozijaus Jurgio Pabrėžos kapas.

Kunigas **Jurgis Pabrėža** 1816 metų gruodžio 8 dieną įstojo į vienuolyną ir pasirinko vienuolišką tėvo Ambrozijaus vardą. Mokytojavo parapijėje mokykloje, buvo vyresniuoju vienuolyno pamokslininku, daugiausia dėmesio skyrė teologijos, botanikos ir medicinos studijoms. Mokslininkas surinko aštuonių šimtų rūšių augalų herbarą, parašė pirmą botanikos vadovėlį žemaičių tarpe, sudarė žemaičių ir lotynų kalbų botanikos terminų žodyną, parengė sisteminės botanikos vadovą "Taislius auguminis". Laisvalaikiu savo celėje paties pasigamintais vaistais gydė žmones. Baigdamas

septyniasdešimt aštuntuosius metus, tėvas Ambrozijus mirė. Ant kapo vienuolyno gvardijono tėvo Felikso Rimkevičiaus rūpesčiu 1895 metais bernardinai pastatė akmeninį kryžių su iškalto įgilintu raidžių užrašą: "Praed. Ambrosius Pabreza. 15 ian 1771. Vixit 79 an. obiit 30 oct. 1849".

Žemaičiai kunigą Jurgį Pabrėžą laiko šventuoju. Jie teigia, kad prie jo kapo apsižadėjęs pasveiko ne vienas ligonis. 1933 metais vienuolyno gvardijonas tėvas Augustinas Dirvelė ant kapo pastatė pseudogotikos stiliaus mūrinę koplytėlę su vienuolio ir angelų skulptūromis, kurias parvežė iš Vokietijos.

Kartu su tėvo Ambrozijumi Pabrėža bernardinų vienuolyne gyveno 1814 metais į Kretingą atvykęs vienuolyno vikaras, o nuo 1827 metų – definatorius kunigas Simonas Grosas. Jis kilęs iš Prūsijos kunigaikštystės Varmijos vyskupystės. Atvykęs į Lietuvą, gyveno bernardinų vienuolynuose. Būdamas vokiečių, gerai išmoko vietinių žmonių kalbą ir prieš pat mirtį parašė Kretingoje žemaičių kalbos gramatiką "Kalbrieda Ležuve Žemaytyszka" su lenkų-žemaičių kalbų žodynėliu. Mirė 1835 metais, palaidotas senosiose kapinėse. Tiksliai jo kapo vieta nežinoma.

Šalia Pabrėžos kapo stovi ketaus kryžius su lotynišku užrašu: "Ex-Minister Provincialis Ord. Bernardinorum Dominicus Szukiewicz 1800–1876 Mai 20 die". Tai bernardinų (pranciškonų observantų) ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos, kurią rusų valdžia 1842 metais panaikino, paskutiniojo provincijolo Domininko Šukevičiaus kapas.

Senosiose kapinėse palaidotas 1848 metais Kretingoje miręs pranciškonų observantų Lietuvos, Baltarusijos ir Voluinės provincijų provincijolas tėvas Henrikas Skačkovskis.

Už Jurgio Pabrėžos kapo, tarp keturių aukštų ir senų medžių stūkso žemėn susmegusi didelė antkapinė akmens plokštė, po kuria ilsisi vienuolyno gvardijono tėvo Silvestro Stanevičiaus, mirusio 1856 metais, palaikai. Jam teko vadovauti vienuolynui tais sunkiais laikais, kai po 1831 metų sukilimo bernardinus užgriuvo rusų valdžios rūstybė ir buvo panaikinta Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincija.

Tarp Silvestro Stanevičiaus ir Šv. Jurgio koplyčios styro ketaus kryžius su užrašu lenkų kalba: "X. Michal Julian Wolonczewski. Umarl 30 marca 1859 roku maiac lat 64". Čia palaidotas Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus vyriausias brolis Mykolas Valančius. Jis 1820 metais tapo bernardinu, pasirinko tėvo Julijono vardą ir likusį gyvenimą paskyrė Kretingos bažnyčiai bei vienuolynui. Kapinių pietrytinėje dalyje esantys ketaus kryžiai su lotyniškais užrašais liudija, kad čia palaidoti vienuoliai bernardinai: "R. P. GREGORIJUS JWASZKIEWICZ Ord S. Francisci de observantis 1808. †1887. Octobris 21 d.", "R. P. Sylvanus GIMBUTT Ord Minor. S. Francisci de observantia. Vixit An 66 †1871 Martii 16 Die", "A. R. Pr. CYRUS SUCHOMELL Praedicator Generalis Pater Provinciae Aggregatus Vicarius Conventus Kreting. 1800 †1879. Aprilis 5.", "R. Pr. Syphronius Żabakiewicz Vicarus Conventus Kretyngensis 1800 †1877. Novembris 19. die". Tai vienuolyno kunigai, vikarai ir pamokslininkai, daug pastangų skyrę paskutiniam Lietuvoje pranciškonų observantų vienuolynui išsaugoti. Tėvas Silvanas Gimbutas 1864 metais į Kretingą atvyko iš rusų uždaryto Dotnuvos bernardinų vienuolyno.

Įdomūs mūsų kalbos raidai pažinti yra vienuolių ir pasauliečių antkapinių kryžių memorialiniai tekstai žemaičių tarme. Jie tuo labiau vertingi, kad lieti lietuviškos spaudos draudimo metais. Štai keletas iškalbingų užrašų: "Cziona j ylsas kunas Kuniga Odoryka Laurynawiczesz zok.

K. K. Bernardinu Kursaj pargiwenis ant swieta 57 metus pasimiry 9 dieno Lapkryste mienese Ejnantin pro szali prasza sukalbiety po 3 amzina atilsi", "Stanislaus Jazdauskis Numyri Kaszutie Darbienu parakwye metunsis 1830 mienesie apyrlie 5-a dieno Praszau sukalbietie už duszy ano po trys Swejka Maryja", "Cze ilsas kunas S. P. Juzapa Pawlawsky. Pargiwenys 76. metus mirus waseria 1872 metusy. Praejnantio prasza, kad ne užmyrsztu duszys jo", "Cziona j Omzyns Atylsis Jozapa 1856 m. 31 Liepos, yr Weronikas 1874 m. 29 Kowa, Styrbawicziau Pakajus Jums Milausy Gimditojiej", "S. P. BARBORA LUNKUTALY Gimy 26. Waseria 1854 m. Numiry 4. Birzėle 1870 m. Ko werkat Tiewaj nemiry mergaity ale mikt. Pawadinta ira idant neteisibes ne prazuditu duszys Jos", "Diewów Duszy adawys Talmontas Wyncytas, Gul cze palaidotas ąť Szwėtos wyitas. Pargiwenys 72 metu ąť Swieta, Aprinka lig Sudnos Dyinos tą wieta Metusy 1856 Mienesie Balądi Dyino 11. – Skaytitoiaw raszta to, Neužmirszk Duszys jo", "Ant tos wietas palajdota S. P. Apolonija Jucali Andrzejewskienny pargiwenusi 38 metus ant swieta 1876 m. mienesia Waseria 20 dieno Diewuj duszy adawusi".

Ketaus kryžiai buvo liejami Rytų Prūsijoje, Klaipėdoje. Apie tai liudija ant vieno kryžiaus išskaitomas liejyklos pavadinimas: "E. Ongley Memel". Ant visų kryžių – XIX amžiaus antrosios pusės datos.

Kapinėse išlikę keletas didelių tašyto akmens antkapinių plokščių, ženklinančių eksprovincijolo Henriko Skačkovskio, gvardijono Silvestro Stanevičiaus, kunigo Florantino Moravskio, Jono Karmelitos kapus, kurie datuojami XIX amžiaus viduriu – XX amžiaus pradžia.

Dėmesį patraukia kapinių tako šiaurinėje pusėje esantys Kretingos apylinkių dvarininkų ir bajorų antkapiniai paminklai, padaryti iš granito ir marmuro akmenų.

Netoli įėjimo yra bajorų Šalkauskių šeimos kapavietė, apjuosta akmenų stulpelių ir geležinės grandinės tvorele. Juodo akmenų antkapiniame paminkle iškalinėta: "GROBY RODZINY SZOŁKOWSKICH. IGNACY + R. 1870 ŻYŁ LAT 69 ANASTAZIA + R. 1906 ŻYŁA LAT 62 PAWEŁ + R. ŻYŁ LAT 36". Bajorai Šalkauskiai valdė tarp Kretingos ir Rūdaičių esantį Senkų kaimą, kuriame išlikusi dalis jų sodybos. Istoriko Juozo Mickevičiaus duomenimis, Ignas Šalkauskis (Ignacy Szolkowski) per 1831 metų sukilimą aktyviai dalyvavo kovose dėl Palangos.

Arčiau Šv. Jurgio koplyčios vienoje eilėje išsidėstę dvarininkų Parčevskių giminės antkapiniai paminklai, liudijantys, kad anksčiausiai, 1879 metais, čia palaidota Kazimiera Parčveska, o vėliausiai, 1922 metais – Vincentas Parčevskis.

Parčevskiai XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje valdė netoli Kretingos buvusius Mišučių ir Jokūbavo dvarus. XIX amžiuje netekę Mišučių, Lietuvos žemės reformos metu jie buvo priversti atsakyti ir didžiosios Jokūbavo dvaro žemių dalies. Vincentui Parčevskiui likusią Jokūbavo dvaro sodybą 1926 metais įsigijo eksprezidentas Aleksandras Stulginskis. Vincento brolis gydytojas dr. Karolis Parčevskis gyveno Stančių dvarelyje netoli Jokūbavo, iš kurio 1941 metų birželio 14 dieną kartu su žmona Sofija ištremtas į Sibirą.

Atokiau nuo tako stovėjo įdomus, apie 1879 metus iš metalo nulietas plokščios koplytėlės pavidalo neogotikos stiliaus Juozapo Stančiko paminklas, dabar gulintis nuverstas audros.

Į šiaurę nuo pagrindinių vartų yra Nagevičių šeimos kapavietė. Čia palaidoti gydytojo, archeologo, žymaus visuomenės veikėjo generolo Vlodo Nagiaus-Nagevičiaus (1871-1954) tėvai, seserys, teta, močiutė. Generolo mama Marija Magdalena Eitavičiūtė-Nagevičienė – visuomenės švietėja ir lietuviškos spaudos platintoja, 1904 metais Kretingoje atidarė vieną iš pirmųjų provincijoje lietuviškos spaudos knygyną, bendravo su lietuvių kultūros veikėjais J. J. Palukaičiu, P. Višinskiu, M. Zauniūte. Mirė 1927 metais. Sūnus prie motinos kapo pastatė medinį stogastulpį, kuris 1991 metais Kretingos muziejaus rūpesčiu atstatytas (projekto autorė dailininkė Lidija Skačkauskaitė-Kuklienė, meistras – tautodailininkas Raimundas Puškorius). Greta tėvų 1993 metais perlaidoti generolo Vlodo Nagevičiaus ir jo žmonos Veronikos palaikai, parvežti iš Kalvarijos kapinių netoli Klivlendo (JAV).

Kapinėse išliko tarpukariu bei pirmaisiais pokario dešimtmečiais statytų paminklų. Jie yra labai panašios formos, užsibaigiantys kryžiumi, iš akmenų arba betono.

Iš antkapinių paminklų išsiskiria notaro Jono Kentros šeimos kapavietės–mauzoliejaus raudono marmuro paminklas, kurį prieš Antrąjį pasaulinį karą darė Bajorų sunkių darbų kalėjimo kaliniai. Čia palaidota notaro žmona, kurios portretinį bronzinį bareljefą sukūrė dailininkas-skulptorius Bronius Pundzius. Greta jos palaidota duktė, tarpukario Kretingos advokato, visuomenės veikėjo, Rainių kankinio Vlodo Petronaičio žmona.

Paminėtinas Nepriklausomybės kovose žuvusių karių kapas su vienas greta kito stovinčiais kryželiais, būdingais Lietuvos savanorių kapams. Čia palaidoti Kretingos komendantūros kuopos viršila Petras Vilunis iš Telšių apskrities Alsėdžių valsčiaus, II-ojo pėstininkų pulko eiliniai J. Pavilonis ir Jonas Čičinskas, kilę iš Rokiškio apskrities Obelių valsčiaus.

Išlikę memorialiniai paminklai liudija, kad pirmieji akmeniniai antkapiai ir kryžiai senosiose kapinėse pradėti statyti apie XIX amžiaus vidurį. Seniausia laikytina akmenų plokštė ant Henriko Skačkovskio kapo (1848 metai).

Vėliau išplito Klaipėdoje lieti ornamentuoti ketaus kryžiai, o nuo XX amžiaus pradžios vėl įsigali akmeniniai paminklai, itin populiarūs ir mūsų dienomis.

Vienuolyno ir bažnyčios vizitacijos aktuose esantys kapinių aprašymai bei išlikusios XX amžiaus pradžios fotografijos liudija, kad seniau prie kapų buvo statomi aukšti ažuoliniai, ornamentuoti kryžiai, kurie dominavo ir atėjus madai statyti akmenų ir metalinius antkapinius paminklus ir kryžius. Puošniai ornamentuotus, kuklius, paprasto darbo kryžius, stogastulpius ir koplytstulpius paprastai statė neturtingi parapijiečiai. Deja, šių smulkiosios memorialinės architektūros paminklų iki mūsų dienų neišliko.

Už katalikų kapinių sektorius, šiaurinėje kapinių dalyje, XIX amžiuje laidojo stačiatikius. Katalikai nepageidavo, kad kitatikius laidotų kartu, todėl 1873 metais pasirodžius Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymui dėl atskirų stačiatikiams kapinių steigimo jam pavaldžiose gubernijose, Kretingos stačiatikiai savo mirusiuosius pradėjo laidoti prie Gargždų kelio, šalia evangelikų liuteronų kapinių. Tad XIX amžiaus pabaigoje katalikams atiteko ir šiaurinė senųjų parapijos kapinių dalis.

Tiesa, čia, pačiame pakraštyje, buvo palikta vadinama nešventinta žemė savižudžiams, nuo bažnyčios atskirtiesiems, žmogžudžiams, negyviems gimusiems arba be krikšto mirusiems kūdikiams laidoti. Senieji žmonės pasakoja, kad šioje vietoje dažnai vaidenasi.

Senosios parapijos kapinės veikė iki XX amžiaus septintojo dešimtmečio vidurio. Pokariu susiklosčiusių tradicijų nebesilaikyta: kretingiškiečiai ir aplinkinių vietovių gyventojai pradėjo laidoti ne tik tuščiuose plotuose, bet ir senų apleistų kapų vietoje. Naujus kapus supylė dvarininkų Parčevskių šeimos kapavietėje, vienuolių laidojimo sektoriuje ir kitur.

Priešais senąsias kapines XIX amžiaus antroje pusėje buvo atidarytos naujosios parapijos kapinės, kuriose 1893 metais grafas Aleksandras Tiškevičius pastatė neogotikos stiliaus šeimos koplyčią (projektavo architektas Karlas Eduardas Strandmanas). Jas parapijiečiai 1913 metais apjuosė plytų ir akmenų mūro tvora su neogotikiniais ir neobarokiniais vartais. Senąsias ir naująsias kapines atskyrė Vilniaus (seniau – Darbėnų) gatvė.

Padvarių kaime įrengus naująsias miesto kapines, senosios parapijos kapinės buvo uždarytos ir apleistos. Valdžia kėsinosi išvis jas sunaikinti, tačiau nespėjo. Atgimimo banga bei visuomenės nuomonė 1989 metais rajono vadovų užmačius pakeitė ir kapinėse vėl leista laidoti.

1989 metų rudenį kretingiškiai kapines sutvarkė, o lapkričio 1 dieną ant pagrindinio jų tako priešais Šv. Jurgio koplyčią pašventino ir atidengė bene pirmąjį atgimusiame Lietuvoje paminklą lietuvių tautos kančioms atminti (projekto autorius architektas Edmundas Giedrimas).

1991 metų pabaigoje šalia koplyčios buvo palaidotas Kretingos miesto garbės pilietis, kraštotyrininkas, inžinierius Ignas Jablonskis, iškentęs tremtinio dalią, tyrinėjęs Kretingos, Skuodo, Klaipėdos ir Plungės rajonų archeologijos paminklus, etnografines sodybas, po karo atkūręs Kretingos muziejų, parašęs kraštotyrinę monografiją apie savo gimtąjį Budrių kaimą, esantį Skuodo rajone netoli Mosėdžio.

1992 metais kapinėse perlaidoti pokario rezistentai, 1946-1953 metais žuvę Kretingos apylinkėse kovoje už Lietuvos laisvę. Jiems atminti kretingiškiai pastatė kuklų antkapinį paminklą (projekto autorius architektas Edmundas Giedrimas).

Deja, kaip ir visoje Lietuvoje, nepavyko senosiose kapinėse sustabdyti vadinamosios akmenų invazijos. Didžioji senųjų kapinių dalis panaši į naująsias. Tik nedidelėje salelėje abipus pagrindinio tako ir aplink Jurgio Pabrėžos kapą dar pavyko išsaugoti senųjų kapinių fragmentus.

THE OLD PARISH CEMETRY IN KETINGA

The old cemetery of Kretinga is almost in the central part of the town available from the end of the eighteenth century is like the book of reference of our history and culture.

Visitation statements and inventory of the abbey also the distribution of plots, as indicated on the southern part of the cemetery was used by Catholics for a long time. The chapel and the oldest memorial monuments concentrated round the chapel confirm the fact.

From the chapel towards the gate on both sides of the path parishioners, i. e., monks and laymen were buried. The most honourable people were buried along the edges of the path.

The grave of the priest Jurgis Pabrėža (father Ambrozijus) (1771-1849) is mostly respected. It was not even forgotten during the most difficult years of occupation. The elder preacher of the abbey devoted all his powers to the studies of medicine and botany. He wrote the first manual of botany in the Žemaičiai (Samogitian) dialect. At his leisure time he healed people of diseases with the cures made by himself. To this day he is called the saint by Ketinga people. Many distinguished men for culture are laid to their rest in the cemetery. They are Father Simonas Grosas from Prussia, Samogitian Bishop Motiejus Valančius brother Mykolas (Father Julijonas), families of landowners and noblemen, the general Vladas Nagius-Nagevičius close relatives, many fighters for independence, public enlighteners and cultural workers.

Significant tomb monuments, i. e., grave stone plates, sculptures, crosses (though simple in work) decorated with ornaments, roofed poles and monuments of small architecture. (Unfortunately in later times the so-called stone cult invasion was not stopped here). In order to get acquainted with the evolution of our language one can find very interesting memorial texts on the gravestone crosses in the Žemaičiai (Samogitian) dialect.

In the years of revival the desolated cemetery was put in order and saved from functionaries who wish to close it. People of Kretinga were, perhaps, the first in Lithuania who unveiled the monument in memory of the tomb of Lithuanians (the architect and the author of the project Edmundas Giedrimas). Ignas Jablonskis, the archaeologist, the deportee, the regional ethnographer, the honourable man of Kretinga was buried near the chapel in 1991.